

Barna Marta, Iablon Volodymyr. Tasks and role of the tourist complex in the system of social and economic development of the national economy = Завдання та роль туристичного комплексу в системі соціального й економічного розвитку національної економіки. Journal of Education, Health and Sport. 2015;5(7):699-709. ISSN 2391-8306. DOI <https://dx.doi.org/10.12775/JEHS.2015.05.07.049> <https://apcz.umk.pl/JEHS/article/view/48637> <https://zenodo.org/records/10636634>

Deklaracja.

Specyfika i zawartość merytoryczna czasopisma nie ulega zmianie.
Zgodnie z informacją MNiSW z dnia 2 czerwca 2014 r., że w roku 2014 nie będzie przeprowadzana ocena czasopism naukowych; czasopismo o zmienionym tytule otrzymuje tyle samo punktów co na wykazie czasopism naukowych z dnia 31 grudnia 2014 r.
The journal has had 5 points in Ministry of Science and Higher Education of Poland parametric evaluation. Part B item 1089. (31.12.2014).

© The Author (s) 2015;

This article is published with open access at Licensee Open Journal Systems of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland and Radom University in Radom, Poland Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.
The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.
Received: 20.06.2015. Revised 15.07.2015. Accepted: 25.07.2015.

Tasks and role of the tourist complex in the system of social and economic development of the national economy

Marta Barna, Volodymyr Iablon

Lviv Commercial Academy

Завдання та роль туристичного комплексу в системі соціального й економічного розвитку національної економіки

Марта Барна, Володимир Яблонь

Львівська комерційна академія

Barna Marta, Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Goods and Services Expertise, Lviv Commercial Academy, ORCID ID: 0000-0001-5248-9774
Iablon Volodymyr, postgraduate student, Lviv Commercial Academy
ORCID ID: 0009-0008-7202-426X

Abstract

The relevance of the methodological problem of improving the theoretical and methodological foundations of tourism as a complex of the national economy lies in the fact that this sector of the economy has every reason to become one of the priority and promising branches of the national economy of Ukraine. The grounds for this conclusion are good natural and climatic conditions and the presence of a wide variety of tourist resources, namely

natural-recreational, historical-cultural and socio-economic. Ukraine is characterized not only by a large number of destinations, but also by itself, in general, it can be considered as a single large complex tourist destination.

The purpose of the study is to improve the conceptual provisions and substantive characteristics of the tourist complex as an object of state policy.

During the study, the methods of logical generalization (to determine the conceptual provisions of the tourism sector of the economy), grouping (to identify the environment of the tourism sector), analysis and synthesis (to ensure a systematic approach in the formation of the state policy for regulating the development of the tourism sector) were used.

The applied value of the research results lies in the identification of the decomposition of the tourist complex of the national economy.

The scientific novelty of the research results lies in the further development of the methodological and applied principles of tourism as (1) an industry, (2) a type of economic activity, (3) a sector, (4) a complex of the national economy.

Keywords: tourism, tourism sector of the economy; national economy; socio-economic development; state regulation.

Анотація

Актуальність методичної проблеми удосконалення теоретико-методичних засад туризму як комплексу національної економіки полягає в тому, що цей сектор економіки має всі підстави стати однією з пріоритетних і перспективних галузей національного господарства України. Підставами для такого висновку слугують гарні природно-кліматичні умови та наявність найрізноманітніших туристичних ресурсів, а саме – природно-рекреаційних, історико-культурних та соціально-економічних. Україна характеризується не тільки великою чисельністю дестинацій, але й сама по собі на загал може вважатися як єдина велика комплексна туристична дестинація.

Метою дослідження є удосконалення концептуальних положень та сутнісно-змістових характеристик туристичного комплексу як об'єкта державної політики.

Під час дослідження використано методи логічного узагальнення (для визначення концептуальних положень туристичного сектора економіки), групування (для ідентифікації середовища сектору туризму), аналізу і синтезу (для забезпечення системного підходу при формуванні державної політики регулювання розвитку туристичного сектору).

Прикладне значення результатів дослідження полягає в ідентифікації декомпозиції туристичного комплексу національного господарства.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в подальшому розвитку методико-прикладних засад туризму як (1) галузі, (2) виду економічної діяльності, (3) сектора, (4) комплексу національної економіки.

Ключові слова: туризм; туристичний сектор економіки; національна економіка; соціально-економічний розвиток; державне регулювання.

Розвитку теоретико-методичних засад дослідження туризму, у т. ч. з позиції державного регулювання цього сектора національної економіки, присвячені публікації таких науковців, як Т. Васильців, Я. Волковська, Й. Завадський, А. Капліна, В. Лишиленко, З. Манів, Т. Осовська, Н. Попадинець, Д. Стеченко, В. Шиманська, Е. Щепанський, О. Юшкевич та ін. Однак, на сьогодні все ще існує методична «прогалина» в частині розмежування сутнісних характеристик понять «туристична галузь», «туризм як вид економічної діяльності», «туризм як галузь економіки» тощо.

Метою дослідження є удосконалення концептуальних положень та сутнісно-змістових характеристик туристичного комплексу як об'єкта державної політики.

Як показують результати наукових досліджень у цій сфері, етимологію поняття «економічний комплекс» здебільшого розвивають з таких засадничих положень: «... це просторово-економічні складові елементи єдиної системи, пов'язані виробничо-технологічними зв'язками» [1,с.242-246]; «... це поєднання предметів, подій, характеристик, властивостей, які у поєднанні і взаємодії утворюють єдине ціле» [2]; «... це комплекс чогось, що становить одне ціле» [3,с.55]; «... це сукупність пов'язаних між собою (навколо провідного виду економічної діяльності) тісними господарськими зв'язками і відносинами галузей національної або ж регіональної економіки» [4,с.11-24]; «... це поєднання певних видів економічної діяльності в однорідну сукупність, які формують господарські взаємозв'язки та функціонують на певній території, коли мотивацією до співпраці слугують постачання сировини, організація технологічних господарських процесів, різного роду кооперація та співпраця, у т. ч. задля пропозиції товарів (послуг) на ринку» [5,с.22-36]» «... це сукупність підприємств з різних видів економічної діяльності, яких пов'язують переваги кооперації та/чи інтеграції» [6,с.6-28].

Транспонуючи ці базисні положення на туризм, як на нашу думку, можна дійти

висновку, що туристичний комплекс національної економіки може розглядатися як багатофункціональна цілісна система, що поєднує в єдиному складному технологічному процесі різні на перший погляд види економічної діяльності, економічні агенти яких насправді співпрацюють задля реалізації власних фінансово-економічних інтересів, однак у сукупності це формує необхідне забезпечення для ефективного функціонування й розвитку туристичного сектора національної економіки. Одним з провідних результатів становлення повноцінного туристичного комплексу, власне, може вважатися досягнення значного прогресу у вертикально-горизонтальній інтеграції, а також у міжсекторальному та міжгалузевому співробітництві.

Підтвердження таких узагальнень знаходимо у результатах наукових досліджень, де предметом пошукувань слугує туристичний комплекс національного господарства. Згідно іншого бачення рекреаційно-туристичний комплекс слугує компонентом господарсько-територіальної структури економіки, виконуючи вагомі функції та завдання в системі суспільного відтворення; до нього входять готелі та інші об'єкти розміщення, суб'єкти ресторанного бізнесу, розваг, об'єкти пізнавального, ділового, оздоровчого, спортивного та іншого призначень, підприємства транспортної галузі, туристичні оператори й агенти, суб'єкти з надання екскурсійних послуг, послуг супроводу, поінформування і т. п.

Науковець у своїх дослідженнях згадує й про зв'язки туризму зі сферою виробництва продовольства, торгівлею, а також будівництвом, девелоперським бізнесом та фінансовим сектором, участь яких у межах комплексу дозволяє реалізувати масштабні інвестиційні проєкти з розбудови туристичних об'єктів, розвитку їх інфраструктури. Стосовно соціально-економічної ролі цього сектора національного господарства, то це класичні нові робочі місця, ріст доходів населення, модернізація агломераційної та виробничої інфраструктури, інвестиції й валютні надходження, збільшення ВВП, податкові поступлення.

Чи не найбільш розлогим слід вважати підхід до компонування туристичного комплексу країни. Згідно нього види економічної діяльності та галузі національної економіки, суб'єкти яких реалізують провідні функції відносно створення доданої вартості в системі формування туристичного продукту (підприємства готельного господарства, ресторанного бізнесу, санаторно-курортного обслуговування, оздоровчі заклади, туристичні підприємства, екскурсійні бюро), утворюють центральний блок туристичного комплексу. Однак, його ефективне функціонування й реалізація

суспільних, корпоративних та державних завдань у значній мірі визначається та є не можливою без становлення і взаємодії з іншими блоками туристичного комплексу, якими визначено: (1) територіально-господарську підсистему (природно-рекреаційні ресурси та інфраструктура, пам'ятки культури, історичні місця, народні звичаї і традиції, соціально-економічний розвиток території / громади та якість системи управління ним), (2) підсистему супутньої інфраструктури (організації дозвілля, підприємства транспорту, об'єкти спортивної і культурної інфраструктури, медичні заклади, заклади освіти, суб'єкти фінансового сектора та ін.), (3) підсистему попиту на послуги туризму, (4) інституційно-організаційну підсистему (сукупність органів управління функціонуванням і розвитком туристичного комплексу, їх функцій та завдань, інструментарію, взаємозв'язків).

Дійсно, туристичний комплекс (як складна система різнохарактерних елементів) потребує своєї декомпозиції, здійснення якої дозволяє сформувати його структуру, визначити базисні та допоміжні, обслуговуючі елементи, ідентифікувати взаємозв'язки між ними, заповнити методичні прогалини, значно покращити методико-прикладні підходи до менеджменту. Однак, включення сюди структур, відповідальних за управління розвитком туристичного комплексу, розвиває отриманий результат дослідження до рівня, скоріше, такої характеристики, як «система управління туристичним комплексом».

І в дійсності А. Капліна та ін. стоять на позиції розмежування туристичного комплексу та системи управління його розвитком. Це, беззаперечно, нероздільні складові одного цілого, але система менеджменту процесів стоїть вище (в ієрархії державного управління) й осторонь, адже вона відповідальна спершу за становлення (формування, вибудування) повноцінного туристичного комплексу країни, а вже надалі – за його розвиток і реалізацію потенціалу, коли сам по собі туристичний сектор є інституційно-організаційною системою (комплексом) суб'єктів господарювання різних форм власності, які поєднують речові й нематеріальні цінності та активи, залучають ресурси і приймають на себе ризики й економічну відповідальність, реалізують заходи у ланцюжку подій/складових доданої вартості в туристичному продукті: розміщення, обслуговування, харчування, проведення екскурсій, надання широкого спектру додаткових послуг з урахуванням ризику та економічної відповідальності за кінцеві результати своєї діяльності й ефективності функціонування держави в умовах ринку [7;8].

На думку В. Шиманської, туристичний комплекс – це поєднання суб'єктів господарювання різних сфер підприємництва – виробничого, торговельного і фінансового, а також т. зв. обслуговуючих секторів економіки – транспортних, сервісних, закладів розміщення, координація й співробітництво яких дозволяє створювати якісні конкурентоспроможні туристичні продукти та задовольняти суспільні потреби і, відповідно, попит на туристичні й супутні послуги (головне призначення), а також співпрацювати у сферах підготовки інтелектуально-кадрового забезпечення, матеріально-технічному й технологічному забезпеченні бізнес-процесів, використання природних та інших ресурсів, матеріальних і духовних цінностей території господарювання [9;10;11].

Кожен зі зазначених рівнів, по суті, мезо- та/чи макроекономічний, позаяк охоплює економічних агентів різних секторів, видів економічної діяльності та галузей національної економіки, а також елементи бізнес-середовища, однак по мірі проходження рівнів формування туристичного комплексу набуває все більших ознак їх змістова характеристика, істотно розширюються аспекти вертикальної та горизонтальної інтеграції, зростають масштаби впливу на економіку та соціальну сферу країни, регіонів з розвиненим і реалізованим туристичним потенціалом.

Потрібно вказати й на те, що на кожному з аналізованих рівнів здійснюється вплив на соціально-економічний розвиток територій / країни. Якщо на рівнях туристичної галузі та туризму як виду економічної діяльності такий внесок здебільшого відповідає позитивним зрушенням на мікрорівні (робочі місця, зайнятість, оплата праці, дохід та фінансові результати, платежі до бюджетів тощо), то при дослідженні туризму як сектора та комплексу національної економіки відповідні ефекти значно масштабуються. Переважно це внесок у валовий регіональний та національний продукти, залучення інвестицій, у т. ч. привнесення на внутрішній фінансовий ринок валютних надходжень, створення робочих місць та ін.

На рівні туристичного комплексу національного господарства позитивні соціально-економічні зміни додатково поширюються на стимулювання розвитку, відповідно масштабування обсягів та результатів господарювання, на сільське господарство і переробну промисловість, будівництво, транспорт, страхову і фінансову діяльність, охорону здоров'я, сфери мистецтва, розваг і відпочинку. Відповідно, важливо вести мову про достатньо значний і системно-комплексний вплив розвитку туристичного комплексу країни на її соціальний і економічний поступ (рис. 1).

Таким чином, ефективне функціонування та розвиток туристичного комплексу національної економіки (у значній мірі через системний характер міжсуб'єктної, міжфункціональної та міжгалузевої взаємодії та комплексний вплив на велику кількість видів економічної діяльності і галузей національного господарства) має позитивний вплив на провідні соціальні й економічні процеси.

Рис. 1. Завдання та роль туристичного комплексу в системі соціального й економічного розвитку національної економіки

Джерело: авторська розробка.

У частині соціального розвитку суспільства ведемо мову про покращення якості життя населення – ключової ознаки здорового розвиненого демократичного суспільства. Як відомо, якість життя – системна характеристика, яка формується з параметрів якості: особистого життя, соціально-трудова відносин, рівня життя та соціальної безпеки. Результати аналізування теоретико-методичних засад, сутності, функціонування, а також функцій і завдань туристичного комплексу в національній економіці дають підстави для висновку, що характерний тісний зв'язок і вплив на всі ці аспекти, домінуючими з-поміж яких можна вважати створення значно кращих умов для зайнятості населення і формування його доходів, розвиток системи та інфраструктури соціальних послуг, диференціацію джерел їх отримання, розширення пропозиції праці і за рахунок цього зростання інклюзії і трудової мобільності, покращення соціальних стандартів і зростання середнього рівня оплати праці, зниження загального рівня соціальної вразливості населення, імплементацію прогресивних практик соціального захисту населення і працюючих, а також зниження негативного впливу на навколишнє середовище.

Відносно ролі та завдань туристичного комплексу задля економічного розвитку суспільства, то тут важливо вказати, що простежуються прямі зв'язки, а, відтак, внесок цього комплексу у посилення практично всіх компонент конкурентоспроможності національної економіки – макроекономічної, виробничої, фінансової, зовнішньоекономічної, інвестиційної, науково-технологічної та ін.

Однак, на наш погляд, найбільшим за значимістю є ефект у масштабуванні макроекономічного синергізму. Йдеться про опосередкування й зміцнення відносин і зв'язків між великою чисельністю суб'єктів різних видів економічної діяльності та галузей економіки. У підсумку цього зростає т. зв. «щільність співробітництва» та головне – з'являються потужні синергічні ефекти, коли кожен суб'єкт господарювання отримує значно більший ефект і ефективність, а ніж би функціонував у середовищі без згадуваної співпраці, яка може набувати як договірної, так і суто ситуативно-господарського характеру.

Саме таким є природний метод становлення і розвитку міжгалузевих кластерів, яких на нині так бракує українській економіці і які чомусь не хочуть масштабуватися, коли формуються не через економічну мотивацію учасників, а згідно планів і програм, що розробляються владними структурами.

Таким чином, окрім опосередкування відносин, розвитку практик співпраці та

кооперації, туристичний комплекс виступає чинником нарощення обсягів і ефективізації діяльності у багатьох дотичних до туризму та опосередкованих видах економічної діяльності.

За рахунок цього та низки додаткових чинників відбувається вплив на підтримку процесів економічного зростання. Йдеться про нарощення ВРП та ВВП, розвиток бізнесу, зростання частки діючих і прибуткових підприємств, розширення місткості внутрішнього ринку та, що особливо вагомо, – пришвидшення місцевого економічного розвитку (на рівні громад).

Простежується також прямий позитивний вплив становлення туристичного сектора країни на фінансову систему держави, чинниками якого слугують збільшення податкових поступлень до бюджетів усіх рівнів, зростання попиту на послуги страхових компаній та суб'єктів фінансового сектора, диверсифікація ризиків і розширення джерел фінансування бізнес-проектів у туризмі, позитивний вплив на покращення параметрів розвитку грошово-кредитної та валютної компонент фінансової безпеки національної економіки.

Як на наш погляд, вельми важливо аби поступ туристичного комплексу країни забезпечував також інноваційно-інноваційний розвиток. Однак такі зміни тісно пов'язані з покращенням інвестиційного середовища в країні та в туристичному бізнесі зокрема, а також якісним стимулюванням інноваційного розвитку вітчизняних підприємств туризму і суміжних видів економічної діяльності.

Висновки. Туристичний комплекс, з одного боку, розглядається як один із пріоритетних секторів національного господарства (з огляду на його внесок в економіку, а також системний вплив на стимулювання розвитку таких видів економічної діяльності / галузей національної економіки, як АПК, будівництво, транспорт, тимчасове розміщування й організація харчування, страхова діяльність, охорона здоров'я, мистецтво, розваги та відпочинок, ін.), а з іншого боку, як високоперспективна сфера державного регулювання процесів стабілізації соціальної (зростання якості життя, покращення соціально-трудових відносин, посилення соціальної безпеки) та активізації економічної (масштабування синергічних макроекономічних ефектів, підтримка трендів до збалансованого економічного зростання, зміцнення фінансової системи держави та поживлення інвестиційно-інноваційної діяльності) компонент сталого поступу країни.

References

1. Popadynets, N. M. (2011). Forestry complex as a component of the internal market of Ukraine. *Mechanism of economic regulation*. no. 4. pp. 242-246.
2. Zavadskyi, Y. S., Osovska, T. V., Yushkevich, O. O. (2006). *Economic Dictionary*. K.: Condor, 2006. 355 p.
3. Volkovska, Ya. V. (2014). Economic essence of enterprises of the hotel-restaurant complex. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic sciences series*. Iss. 14. Part 1. pp. 54-58.
4. Lyshilenko, V. I. (2011). *Regional economy: Textbook*. K.: Center of Educational Literature, 384 p.
5. Maniv, Z. O., Lutskyi, I. M., Maniv, S. Z. (2011). *Regional economy: Education. manual*. Lviv: Magnolia, 638 p.
6. Stechenko, D. M. (2006). *Placement of productive forces and regionalism: Textbook*. K.: Vikar, 396 p.
7. Kaplina, A. S. (2014). Development of effective management systems for the development of hotel industry enterprises of the Poltava region. *Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade. Series: Economic sciences*. no. 1. P. 168–173.
8. Shchepanskyi, E. V. (2010). Organizational mechanism of investing in the tourist and recreational complex of the region. *State administration and local self-government*. Iss. 1 (4). pp. 194–202.
9. Shymanska, V. V. (2010). Competitiveness of the tourist complex of Zhytomyr Oblast. *Economy. Management. Innovations*. no. 2. URL: http://eprints.zu.edu.ua/21410/1/eui_2010_2_52.pdf.
10. Vasylytsiv, T. G., Shuper, Yu. I. (2008). Improvement of the management system of the production program of the enterprise taking into account the influence of external environmental factors. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*. Vol. 18 (1). pp. 190-194.
11. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Yurkiv, N. Y. (2015). Institutional support for expanding the financial capabilities of industry and agriculture at the regional level. *Finance of Ukraine*, Vol. 3. pp. 90-101.